

Денис Іванович **СИДОРЕНКО**

к.ю.н., директор ТОВ "Комерсант Україна"

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-5793-6683>

e-mail: denys.sydorenko@proton.me

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАННЯ БАТЬКІВСЬКИХ ОБОВ'ЯЗКІВ ЗА ФРАНЦУЗЬКИМ СІМЕЙНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ

У статті проведено дослідження особливостей виконання батьківських обов'язків за сімейним законодавством Французької республіки. Зазначено, що французьке сімейне законодавство застосовує поняття «батьківські повноваження» та «батьківська влада» для визначення того комплексу особистих немайнових та майнових прав батьків у правовідносинах, що виникають між батьками та дітьми. Основними вимогами, що ставляться до здійснення батьківських повноважень (батьківської влади) французьким сімейним законодавством, є пропорційність її здійснення кожним із батьків відповідно до можливостей кожного із батьків та потреб дитини; їх спільне здійснення обома з батьками, якщо інше не буде встановлене рішенням суду у сімейних справах; виникнення батьківських прав та обов'язків на підставі шлюбу та народження дитини у ньому або протягом року після розірвання шлюбу, на підставі спільної заяви або рішення суду у сімейних справах; їх припинення у разі визнання батька або матері недієздатним, позбавлення батьківських прав або смерті; зміна умов їх здійснення одним із батьків є предметом попереднього та своєчасного інформування другого з батьків та погодження з ним.

Ключові слова: права та обов'язки батьків, виконання батьківського обов'язку, батьки, дитина, передача (делегування) батьківських повноважень, припинення батьківських повноважень

ВСТУП

Актуальність питання дослідження визначення батьківських прав та обов'язків, особливостей їх правового регулювання за законодавством України та інших держав зумовлена важливістю та соціальною значущістю інституту батьківства (материнства) у сімейному праві, а також сучасними змінами в структурі сім'ї та ролі батьків у різних правових системах. Французьке сімейне законодавство є одним із найбільш прогресивних та комплексних у Європі, пропонуючи сучасні підходи до регулювання сімейних відносин, зокрема у батьківських правах та сферах обов'язків. Дослідження цієї теми є важливим для розуміння того, як законодавство визначає розподіл обов'язків між батьками, забезпечення прав дитини та баланс між інтересами батьків і дітей. Французький досвід може бути корисним для вдосконалення сімейного законодавства в інших країнах, зокрема в Україні, відбуваються активні дискусії з оптимізації сімейно-правових норм. У цьому контексті особливої актуальності набувають наукові дослідження тематики французького підходу до виконання батьківських обов'язків також визнано, як забезпечити захист прав дитини в умовах сучасного суспільства та як держава сприяє гармонійному розвитку сімейних відносин.

Питання здійснення сімейних прав та обов'язків, зокрема обов'язків батьків стосовно власної дитини стало предметом наукових досліджень таких науковців, як М.В. Бориславська, В.І. Борисова, І.Д. Вагіна, В.А. Ватрас, В.С. Гопанчук, А.О. Дутко, Л.В. Красицька, М.В. Логвінова, О.І. Лук'янчук, В.П. Мироненко, Л.А. Ольховик, О.М. Оніщук, О.В. Резвова, З.В. Ромовська, Л.В. Сапейко, О.В. Синегубов, Є.Д. Ханович, В.М. Чернега, Ж.Л. Чорна. Водночас нині замало комплексних наукових досліджень тематики зарубіжного досвіду особливостей виконання батьками своїх сімейних обов'язків.

МЕТА статті – дослідження особливостей виконання батьківських обов'язків за сімейним законодавством Французької республіки.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Ця робота базується на працях вітчизняних вчених, чинному сімейному законодавстві Французької республіки, а також на матеріалах періодичних видань. У дослідженні застосовано методи аналізу і синтезу, порівняння та узагальнення, а також низку інших методів.

РЕЗУЛЬТАТИ

Відповідно до ст. 141 Сімейного кодексу (СК) України мати і батько мають рівні права та обов'язки стосовно дитини, незалежно від того, чи перебували вони у шлюбі між собою. Розірвання шлюбу між батьками, проживання їх окремо від дитини не впливає на обсяг їхніх прав і не звільняє від обов'язків стосовно дитини [1]. Такі права та обов'язки визначаються у сімейно-правовій доктрині як особисті немайнові і майнові права та обов'язки батьків відносно дітей, які визначені законодавством з метою здійснення виховання, утримання, розвитку та захисту прав та інтересів дитини [2, с. 29], як суб'єктивні права та обов'язки, що належать певній людині (матері, батькові дитини), засновані на походженні дитини від цієї особи, засвідченому органом державної реєстрації актів цивільного стану в установленому законом порядку [3, с. 54-55]. Власне обов'язки батьків стосовно дитини є сімейними, оскільки виникають на підставі кровного споріднення, є видом та мірою необхідної поведінки, яку батьки або один із них як учасник сімейних відносин зобов'язаний (повинна, мусить) вчинити на підставі положень сімейного законодавства або із сімейного договору [4, с. 25-26; 5, с. 56-58].

Виконання обов'язку батьків стосовно дітей здійснюється шляхом здійснення активних дій (передусім це стосується таких сімейних обов'язків як обов'язок на-

дання утримання дитини, виховання дитини, створення умов для її навчання та розвитку), однак окремі сімейні обов'язки навпаки передбачають обов'язок утримуватися від певних дій (наприклад, обов'язок не перешкоджати спілкуванню дитини з іншими членами сім'ї та родичами, обов'язок того з батьків, з яким проживає дитина, не чинити перешкоди тому з батьків, хто проживає окремо, у вихованні дитини). Ключовим у правовій природі сімейного обов'язку є те, що його може бути виконано лише особисто, оскільки є тісно пов'язаним з особою і не може бути перекладеним на іншу особу [6, с. 63]. Є зв'язок між батьківськими правами та обов'язками. Як правильно вказує Л.В. Красицька, батьківські права та обов'язки існують паралельно між собою і не об'єднуються одним поняттям. Права та обов'язки, що належать учасникам батьківських правовідносин, є взаємозумовленими (корелятивними), вони не завжди кореспондують одне з одним. Батьківські права є самостійними суб'єктивними правами, що не завжди забезпечуються суб'єктивним обов'язком іншої конкретної особи. Є батьківські права, що являють собою міру можливої, дозволеної поведінки матері, батька, якій не протистоїть обов'язок іншої особи. Так, праву батьків на визначення місця проживання малолітньої дитини не протистоїть обов'язок конкретної особи. Мати, батько дитини самі визначають місце проживання дитини, яка не досягла 10 років. Так само й праву батьків на визначення дитині прізвища, імені, по батькові не протистоїть обов'язок іншої особи. Хоча право батьків на піклування та турботу про себе, надання матеріальної допомоги зі сторони дітей, повнолітніх дітей не є секундарним, оскільки йому протистоїть встановлений ч. 1 ст. 172 СК України обов'язок дитини, повнолітньої дитини піклуватися про батьків, проявляти про них турботу та надавати їм допомогу [5, с. 50].

Переходячи до аналізу особливостей виконання батьківських обов'язків відповідно до французького сімейного законодавства, слід зазначити що відповідні питання визначені Французьким цивільним кодексом (ЦК) (Кодексом Наполеона). Книга 1 «Про особи» Кодексу Наполеона регулює загальні положення сімейного права, визначає правовий статус суб'єктів сімейних правовідносин, правові засади шлюбного правовідношення та фактичного шлюбу, регламентує права та обов'язки батьків і дітей, запроваджує та регулює форми влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування, у сім'ю [7, с. 223].

Французький ЦК застосовує поняття «батьківські повноваження» та «батьківська влада» для визначення того комплексу особистих немайнових та майнових прав батьків у правовідносинах, що виникають між батьками та дітьми. Власне, у ст. 371-1 Французького ЦК визначено батьківську владу як сукупність прав і обов'язків, спрямованих на забезпечення якнайкращих інтересів дитини. Батьківська влада належить батькам до досягнення дитиною повноліття або емансипації з метою захисту дитини, забезпечення захисту її безпеки, здоров'я, захисту приватного життя та її моральності, забезпечення її освіти та розвитку, за умови залучення дитини до прийняття рішень, пов'язаних із здійсненням батьківської влади, відповідно до ступеня зрілості та віку дитини; вона не може здійснюватися із застосуванням фізичного чи психологічного насильства сто-

совно дитини. Попередня редакція ст. 371-1 Французького ЦК застосовував поняття «батьківські права» замість поняття батьківської влади, хоча і в цьому разі малося на увазі не тільки батьківські права, а й обов'язки, що мають за мету захист прав та найкращих інтересів дитини [8].

Основними вимогами, що ставляться до здійснення батьківських повноважень (батьківської влади) французьким сімейним законодавством є пропорційність її здійснення кожним із батьків відповідно до можливостей кожного із батьків та потреб дитини (ст. 371-2 Французького ЦК); їх спільне здійснення обома з батьками (ст. 372), зокрема захист дитини у правовідносинах дитини з третіми особами (ст. 372-2), якщо інше не буде встановлене рішенням суду у сімейних справах (ст. 373-2); виникнення батьківських прав та обов'язків на підставі шлюбу та народження дитини у ньому або протягом року після розірвання шлюбу, на підставі спільної заяви або рішення суду у сімейних справах (ст. 372); їх припинення у разі визнання батька або матері недієздатним, позбавлення батьківських прав або смерті (ст.ст. 373, 373-1); зміна умов їх здійснення одним із батьків є предметом попереднього та своєчасного інформування другого з батьків та погодження з ним (ст. 373-2) [8].

Як свідчить аналіз Французького ЦК, батьки вправі врегулювати свої права та обов'язки як батьків самостійно (виходячи із диспозиції ст. 372 Кодексу: «Батько та мати здійснюють батьківські права спільно. Батьківські права можуть здійснюватися спільно у разі відповідної спільної заяви батька та матері, що подається завідувачу канцелярії суду великої інстанції чи за рішенням суду у сімейних справах» [9, с. 163].

У разі, якщо батьки не можуть домовитися про порядок виконання своїх батьківських обов'язків або стосовно зміни такого порядку, вони вправі звернутися до суду у сімейних справах, який має ухвалити відповідне рішення відповідно до найкращих інтересів дитини, зокрема з визначення місця проживання дитини (ст. 373-2 Французького ЦК), стосовно доручення здійснення батьківських прав одному з обох батьків у разі збереження права на відвідування та проживання з дитиною, права та обов'язку піклуватися про утримання та виховання дитини, права бути поінформованим про важливі рішення, які стосуються життя дитини, за іншим з батьків (ст. 373-2-1), стосовно вжиття заходів для забезпечення безперервності та ефективності збереження зв'язків дитини з кожним із її батьків (зокрема шляхом заборони виїзду дитини з території Франції без дозволу обох батьків), стосовно заборони одному з батьків поширювати будь-який контент, що стосується дитини, без дозволу іншого з батьків у разі розбіжностей між батьками стосовно використання прав на зображення дитини (ст. 373-2-6), стосовно затвердження договору, яким батьки регулюють умови здійснення батьківських повноважень і встановлюють внесок на утримання та виховання дитини (ст. 373-2-7) [8].

У разі розірвання шлюбу між батьками, внесок в утримання та освіту дитини приймає форму аліментів, які сплачуються, залежно від обставин, одним із батьків іншому з батьків або особі, якій довірено дитину, відповідно до рішення суду у сімейних справах або договору, затвердженого судом або угоди, що є

результатом посередництва, примирення, медіації, якщо вони підписані юристами кожної зі сторін і внесені до судового реєстру (ст. 373-2-2). Якщо характер активів боржника дозволяє цьому, аліменти можуть бути замінені, повністю або частково, виплатою грошової суми або майна уповноваженої організації, яка буде здійснювати виплату щомісячних виплат на утримання дитини або виплату доходу із переданого майна (ст. 373-2-3).

У визначенні місця проживання судом у сімейних справах місце проживання дитини може бути встановлено почергово в будинку кожного з батьків, або в будинку одного з них. На прохання одного з батьків або у разі розбіжностей між ними стосовно режиму проживання дитини суддя може тимчасово постановити ухвалу про почергове проживання, тривалість якого він визначає. Наприкінці цього суддя приймає остаточне рішення про проживання дитини почергово в будинку кожного з батьків або в будинку одного з них. Якщо дитина проживає в будинку одного з батьків, суддя у сімейних справах приймає рішення про умови права на відвідування іншого з батьків. Це право на доступ, якщо цього вимагають інтереси дитини, може бути здійснено за спеціально вмотивованим рішенням у місці для зустрічі, визначеному суддею. Якщо цього вимагають інтереси дитини або коли безпосередня передача дитини другому з батьків становить небезпеку для одного з них, суддя організовує умови так, щоб забезпечити всі необхідні гарантії. Він може передбачити, щоб зустріч відбулася у визначеному ним приміщенні або за допомогою довіреної третьої сторони чи представника кваліфікованої юридичної особи (ст. 373-2-9 Французького ЦК) [8].

Суд у сімейних справах у виняткових випадках, і якщо цього вимагають інтереси дитини, зокрема, коли одного з батьків позбавлено батьківських повноважень, може прийняти рішення про доручення дитини третій особі, обраній на пораді в його спорідненості. Якщо дитину довірено третій особі, батьківські права продовжують здійснюватися батьком і матір'ю; однак особа, якій довірено дитину, виконує всі звичайні дії, пов'язані з її наглядом і вихованням (ст.ст. 373-3 і 373-4 Французького ЦК) [8].

Батько і мати, разом або окремо, можуть, якщо цього вимагають обставини, звернутися до суду у сімейних справах з метою передачі повного або часткового здійснення своїх батьківських повноважень третій особі, члену сім'ї або надійному родичу, закладу з догляду за дітьми або відомчій службі у справах дітей. Передача (делегування) батьківських повноважень також здійснюється за зверненням особи, закладу з догляду за дітьми, відомчої служби у справах дітей, які взяли на виховання дитину, можуть також звернутися до суду у сімейних справах у разі: явної незацікавленості батьків; якщо батьки не можуть повністю або частково здійснювати батьківські повноваження; якщо один із батьків є обвинуваченим за злочин, скоєний проти другого з батьків, що спричинив смерть останнього, за злочин або інцестуальне сексуальне насильство, вчинене стосовно дитини, коли він є єдиним носієм батьківських повноважень (у разі притягнення до кримінальної відповідальності за такі злочини винного з батьків позбавлюють батьківських прав) (ст. 377 Французького ЦК). Причому передачі (делегуванню) не підлягає право

батьків давати згоду на усиновлення неповнолітньої дитини (ст. 377-3). Крім цього, батьківські повноваження може бути повністю припинено без будь-якого кримінального засудження батьків і матерів, які або через погане поводження, через звичне та надмірне вживання алкогольних напоїв чи наркотиків, або через відомі неналежні дії чи злочинну поведінку, особливо коли дитина стає свідком тиску чи насильство, фізичного чи психологічного характеру, застосоване одним із батьків до особи іншого через відсутність турботи чи без керівництва, явно загрожує безпеці, здоров'ю чи моралі дитини. Батьківські повноваження може бути також повністю припинено, якщо стосовно дитини, батька та матері, які протягом більше двох років добровільно утримувалися від здійснення батьківських прав та виконання покладених на них обов'язків, а також вживалися заходи виховної допомоги (ст. 378-1) [8].

Говорячи про обов'язки батьків дитини, які випливають з управління її майном, то відповідно до Французького ЦК таке управління здійснюється обома батьками спільно, а у разі, якщо батьківські повноваження здійснює один із батьків – той з батьків, який їх здійснює (ст. 382). Причому кожен з батьків, хто здійснює управління майном дитини вважається таким, що отримав від іншого повноваження самостійно здійснювати адміністративні дії стосовно майна неповнолітньої дитини (ст. 382-1), зобов'язаний виявляти розсудливість, старанність і мудрість в управлінні майном неповнолітньої особи в інтересах неповнолітньої особи (ст. 385), несе відповідальність за будь-яку шкоду, заподіяну внаслідок будь-якої помилки, допущеної ним під час управління майном неповнолітньої особи (якщо юридичне управління здійснюється спільно, обидва з батьків несуть солідарну відповідальність) (ст. 386). Обов'язок батьків дитини здійснювати управління її майном припиняється, як тільки дитина досягає шістнадцяти років або навіть раніше, коли вона одружується або у разі припинення батьківської влади (ст. 386-1). Батьки або той з них, хто уповноважений здійснювати управління майном дитини, не можуть без дозволу судді з питань опіки: продати за домовленістю будівлю чи бізнес, що належать неповнолітній; приєднати до компанії будівлю чи бізнес, що належать неповнолітній особі; взяти кредит на ім'я неповнолітнього; відмовитися від майнових прав; прийняти спадщину, що припадає на неповнолітнього; здавати майно неповнолітнього в оренду; здійснювати дії, що стосуються цінних паперів або фінансових інструментів (ст. 387-1). Навіть за наявності дозволу батьки не мають право безоплатно відчужувати власність або права неповнолітньої особи, набувати права або вимоги до неповнолітнього від третьої сторони, передавати власність або права неповнолітньої особи у довірче управління [8].

Французьке сімейне законодавство, яким врегульовано особливості захисту сімейних прав та обов'язків батьків та дітей, надає саме суду право здійснювати вирішення усіх спорів стосовно реалізації сімейних прав батьків та дітей, аналогічно до того, як це передбачено сімейним законодавством України; в тексті Французького ЦК немає норми, яка б передбачала пріоритетність інших адміністративної та нотаріальної форм захисту перед судовою [10, с. 21].

ВИСНОВКИ

Отже, на підставі проведеного наукового дослідження особливостей виконання батьківських обов'язків за сімейним законодавством Французької республіки можемо дійти висновків, що французьке сімейне законодавство застосовує поняття «батьківські повноваження» та «батьківська влада» для визначення того комплексу особистих немайнових та майнових прав батьків у правовідносинах, що виникають між батьками та дітьми. Основними вимогами, що ставляться до здійснення батьківських повноважень (батьківської влади) французьким сімейним законодавством є пропорційність її здійснення кожним з батьків відпо-

відно до можливостей кожного з батьків та потреб дитини; їх спільне здійснення обома з батьками, якщо інше не буде встановлене рішенням суду у сімейних справах; виникнення батьківських прав та обов'язків на підставі шлюбу та народження дитини у ньому або протягом року після розірвання шлюбу, на підставі спільної заяви або рішення суду у сімейних справах; їх припинення у разі визнання батька або матері недієздатним, позбавлення батьківських прав або смерті; зміна умов їх здійснення одним із батьків є предметом попереднього та своєчасного інформування другого з батьків та погодження з ним.

Список використаних джерел

1. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14/print>.
2. Оніщук О. Поняття та особливості батьківських прав. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 10. С. 26-30.
3. Красицька Л.В. Проблеми здійснення та захисту особистих немайнових та майнових прав батьків і дітей: дис. ... докт. юр. наук: 12.00.03. Вінниця, 2015. 496 с.
4. Байрачна М.І. Права та обов'язки подружжя за Сімейним кодексом України: дис. ... докт. філ. з права: 081. Харків, 2020. 193 с.
5. Ромовська З.В. Українське сімейне право. Київ, 2009. 500 с.
6. Сімейне право України / Л.М. Баранова та ін. Київ, 2011. 264 с.
7. Ватрас В.А. Джерела сімейного права: дис. ... докт. юр. наук: 12.00.03. Тернопіль, 2020. 516 с.
8. Code civil (Dernière mise à jour des données de ce code: 14 Septembre, 2024). *Accueil Légifrance.fr - le service public de la diffusion du droit*. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070721/2024-09-19
9. Вагіна І. Зарубіжний досвід правового регулювання укладання договорів між матір'ю, батьком та дітьми. *Науковий вісник Ужгородського університету: серія: Право*. 2023. Том 1. Вип. 75. С. 161-166.
10. Салюк П.І. Судовий захист сімейних прав батьків та дітей за сімейним законодавством окремих європейських держав. *Університетські наукові записки*. 2022. № 4 (88). С. 17-29.

References

1. Family Code of Ukraine dated January 10, 2002. *Legislation of Ukraine*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14/print> (in Ukrainian).
2. Onishchuk O. Concepts and peculiarities of parental rights. *Entrepreneurship, economy and law*. 2019. No. 10. pp. 26-30. (in Ukrainian).
3. Krasnytska L.V. Problems of implementation and protection of personal non-property and property rights of parents and children: diss. ... Doctor of legal sciences:12.00.03. Vinnytsia, 2015. 496 p. (in Ukrainian).
4. Bairachna M.I. Rights and obligations of spouses according to the Family Code of Ukraine: diss. ... PhD in legal sciences: 081 Kharkiv, 2020. 193 p. (in Ukrainian).
5. Romovska Z.V. Ukrainian family law. Kyiv, 2009. 500 p. (in Ukrainian).
6. Family law of Ukraine / L.M. Baranova et al. Kyiv, 2011. 264 p. (in Ukrainian).
7. Vatrash V.A. Sources of family law: diss. ... Doctor of legal sciences: 12.00.03. Ternopil, 2020. 516 p. (in Ukrainian).
8. Code civil (Dernière mise à jour des données de ce code : 14 septembre 2024). *Accueil Légifrance.fr - the public service of the diffusion of law*. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070721/2024-09-19 (in French).
9. Vahina I. Foreign experience of legal regulation of the conclusion of contracts between mother, father and children. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University: series: Law*. 2023. Volume 1. Issue 75. P. 161-166 (in Ukrainian).
10. Saliuk P. I. Judicial protection of family rights of parents and children under the family legislation of certain European states. *University scientific notes*. 2022. No. 4 (88). pp. 17-29 (in Ukrainian).

Denys SYDORENKO

PhD in Legal Sciences, director of "Kommersant Ukraine" LLC

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-5793-6683>

e-mail: denys.sydoenko@proton.me

FEATURES OF PERFORMING PARENTAL DUTIES UNDER FRENCH FAMILY LAW

In the paper the author conducted a scientific study of the peculiarities of the performance of parental duties under the family law of the French Republic. It is noted that the French Civil Code uses the concepts of "parental authority" and "parental authority" to define the set of personal non-property and property rights of parents in the legal relationship between parents and children. French family law defines parental authority as a set of rights and obligations aimed at ensuring the best interests of the child. Parental authority belongs to the parents until the child reaches the age of majority or emancipation, for the purpose of protecting the child, ensuring the protection of his safety, health, protection of private life and his morality, ensuring his education and development, provided that the child is involved in making decisions related to exercise of parental authority, in accordance with the degree of maturity and age of the child; it cannot be carried out with the use of physical or psychological violence against the child. The main requirements for the exercise of parental authority (parental authority) by French family law are the proportionality of its exercise by each parent in accordance with the capabilities of each parent and the needs of the child); their joint implementation by both parents, unless otherwise established by a court decision in family matters; the emergence of parental rights and obligations on the basis of marriage and the birth of a child in it or within a year after the dissolution of the marriage, on the basis of a joint statement or a court decision in family matters; their termination in case of recognition of the father or mother as incapable, deprivation of parental rights or death; changing the conditions of their implementation by one of the parents is subject to prior and timely informing of the other parent and agreement with him. French family law defines the possibility of transferring (delegating) parental authority to a third party, a family member or trusted relative, a childcare facility or a departmental service for children at the request of the parents, a person, an institution or a service where the child is (while transferring (delegating) is not subject to the right of parents to consent to the adoption of a minor child). According to the French Civil Code, such management is carried out jointly by both parents, and in the case that parental authority is exercised by one of the parents - by the parent who exercises it.

Keywords: rights and responsibilities of parents, fulfillment of parental duty, parents, child, transfer (delegating) of parental authority, termination of parental authority